

EVA
STEJSKALOVÁ

NOVINOVÉ ZPRAVODAJSTVÍ A NOVINY V ČECHÁCH OD 17. STOLETÍ DO ROKU 1740

KAROLINUM

NÁRODNÍ MUZEUM

32

Durch el-
nen Aven-
turirer, so
an jeho
Relation
umbrengt.

Zur neuen
Zeitung
auf den
Pommert-
schen Guar-
nisonen
angebracht

Gedruckt im Jahr Christi/ 1631.

Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740

Eva Stejskalová

Vydala Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum
a Národní muzeum
Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2015
© Národní muzeum, 2015
Text © Eva Stejskalová, 2015
Photography © Národní muzeum, 2015

Tato kniha vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR
v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje
výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2013/48, 00023272).

ISBN 978-80-246-2613-0 (Karolinum)
ISBN 978-80-246-3084-7 (online : pdf) (Karolinum)
ISBN 978-80-7036-431-4 (Národní muzeum)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2015

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod	7
<hr/>	
I. Zpravodajství za raného novověku	11
1. Pravidelné tištěné noviny a jejich předchůdci	12
2. Počátek pravidelných tištěných novin	32
3. Struktura a znaky nejstaršího tištěného novinového zpravodajství. Zpracování informací v publicistice a v novinách	50
<hr/>	
II. Zpravodajství o dění v zemích Koruny české	107
<hr/>	
III. Posloupnost pražských německých novin do 40. let 18. století	131
1. Pražské noviny – údajně první, ale nejisté	132
2. Pražské německé noviny z knihtiskárny Sedlčanských (1658–72)	135
3. Přelomový rok 1672	166
4. Pražské německé noviny z knihtiskárny Jana Arnolta st. (1672–87)	174
5. Pražské německé noviny z knihtiskárny Michálků (1688–90?)	193
6. Pražské německé noviny z knihtiskárny Karla Ferdinanda Arnolta z Dobroslavína (1691–1744)	201
<hr/>	
IV. České noviny od roku 1719	223
1. Zpravodajství v českém jazyce	225
2. Český postilion z knihtiskárny Rosenmüllerů (1719–40)	233
<hr/>	
V. Počátky časopisů	283
<hr/>	
Závěr	292
Shrnutí	293
Summary	297
Ediční poznámka	302
Zkratky	303
Prameny I, II	304
Literatura	330
Jmenný rejstřík	341
Obrazová příloha	347

ÚVOD

„Nic není starší než včerejší noviny“, praví okřídlené rčení. Dnešek převrstvil, co noviny zaznamenaly včera, do vědomí i do podvědomí vstoupily nové informace a na okamžik zabraly přední místa. A ve zpravodajství příbuzných médií, která pro přenos novinek nepotřebují papír ani tisk, probíhá Zrychlení (*vydáno před x minutami, v přímém přenosu*) a s ideou předběhnout, co by teprve mohlo nastat, zjednodušuje se látka a nevybíravě poutá pozornost. Tištěné noviny se o to také pokoušejí (*každý den s náskokem*), ale bez zvuku a bez pohybu, s pomalejší výrobou a kolportáží jsou v nevýhodě, údajně jde o samu jejich existenci. Mají však svou dlouhou historii, po kterou získávaly přízeň a zkušenosti a mohou se od nich, jako kdysi od „kulhavých poslů“ (1631, Jan Amos Komenský: *od těch rozumní kupovali raději, pravíce, že bývají jistší*) očekávat vyváženější zprávy.

Svobodné říšské město Straßburg (Štrasburk) se v roce **1605** stalo kolébkou zpravodajského média, které známe, tvoříme a pročítáme dodnes. Toho roku jeden ze štrasburských knihtiskařů, nováček mezi ostatními, městské radě sdělil, že počal pravidelně tisknout noviny, které byly dotud jen psané, má s nimi úspěch a chce pokračovat v jejich vydávání. Proto se uchází o výsadu, aby tak už nikdo jiný ve městě nečinil. Žádost byla v městském archivu objevena až na sklonku 20. století a teprve tehdy si město Strasbourg (tentokrát francouzské) připsalo ono památné datum k vlastní historii. Do dějin žurnalistiky byly první vytištěné pravidelné noviny oficiálně zaneseny roku 2005, kdy se o tom usnesla World Association of Newspapers and News Publishers (WAN-IFRA). V roce 2008 byla v Mohuči v Gutenbergově muzeu uspořádána výstava „Schwarz auf Weiss. 400 Jahre Zeitung – ein Medium macht Geschichte“, konalo se symposium na to téma a byl vydán sborník „400 Jahre Zeitung. Die Entwicklung der Tagespresse im internationalen Kontext“. Se zpožděním čtyř staletí tak bylo zaznamenáno datum významem blízké datu Gutenbergova mohučského objevu knihtisku, jak bylo několikrát (s nadsázkou?) při té příležitosti zmíněno. Zdá se tedy, že zpráva o počátku pravidelných tištěných novin se bez vzpomínky na evropský vynález tisku pohyblivými písmenky neobejde.

Johann Gensfleisch Gutenberg (1397–1468), mohučský rodák, který načas působil také ve Štrasburku, původně zlatník, brusič skla a drahokamů, využil svých dovedností a znalosti dosavadních grafických technik a po mnoha

pokusech se mu z možnosti opakovaného používání odlévaných kovových literek, sesazovaných do tiskových forem, barvených upravenými sazemi s fermeží a tlakem tiskařského lisu otiskujících znovu a znovu tytéž texty na podkládané archy papíru, šťastně podařilo vytvořit novou a na dlouhou dobu jedinou technologii ručního tisku knih. Jsou známy peněžní svízele i lidská zklamání objevitele a lze jenom doufat, že je převýšilo potěšení z díla, které poprvé a opakovaně stejně krásné vytvářel.

Gutenbergův nedožitý věhlas časem rostl. Knihtiskařství bylo považováno za umění, učili se mu dauphini i mladí arcivévodové, impresori při jeho jubilejích vzornými tisky a v průvodech oslavovali svého předchůdce, humanisté, univerzitní mistři, učenci, žáci, knihovnědci, knihovníci a ostatní zaujatí se k nim připojovali. Jméno Gutenberg si posléze se ctí přisvojily významné instituce, nebo jím označily své projekty, i jeden z kráterů na Měsíci byl tak nazván a na Zemi, jak vědí poučení čtenáři, ještě neskončila plodná epocha – „Gutenbergova galaxie“.

Nedlouho před objevem knihtisku byl v Evropě vyroben a použit černý střelný prach a mezi oběma nápadnými jevy se pak hledaly a nalézaly souvislosti. Podle raných představ byl knihtisk božským darem k potření války, dábelského *hrozného a škodného řemesla* (1613: Samuel Adam z Veleslavína v dedikaci Bibli české), podle jiné zkušenosti dodal knihtisk sílu *pocivým bitvám vedeným zbraněmi, které jsou jazyk a pero* (1621: Andreas a S. Theresia, traktát o bitvě na Bílé hoře) a v moderní době z běhu dějin údajně vyplynulo, že *střelný prach a knihtisk patří k sobě*, poněvadž *masově utvářené tištěné slovo se pozvedá ke zbraní v rukou toho, kdo je umí vést* (1918–22: Oswald Spengler, *Untergang des Abendlandes*).

Příznivěji vyznělo hledání analogií mezi vynalezením knihtisku a objevením Nového světa. Obojí dotud nepředstavitelným způsobem rozšiřovalo obzory a tak byla mezi základní vynálezy lidstva zařazena i užitečná funkce magnetické střelky: *knihtisk, střelný prach a kompas, tyto tři změnily celou tvářnost a stav světa...* (1620: Francis Bacon, *Novum Organum*).

Vynálezy nezůstávaly nadlouho výrobním tajemstvím několika dílen. Knihtisk se šířil a modifikoval, od nápodoby rukopisných kodexů pokročil k novým formám knihy a jiných tiskovin. Noviny a časopisy, které se z nich vydělily, nejlépe odpovídaly obecnému zájmu o včasné, rychlé a neomezené informování. A podle šíření a vlivu byly definovány jako MÉDIA, prostředky umožňující mezilidskou komunikaci, bez níž by civilizace nevznikla a kultura se neobešla.

Ukázalo se, že MÉDIUM je pojem, kterým lze označit vše, co lidem pomáhá dozvědět se, sdílet a šířit poselství. S MÉDII se začalo počítat v odborné mluvě na polích věd a umění, v politice, v hospodářství, v informatice i mezi lidmi. Média byla pořádána podle technologií (obraz, mince, rukopis, tisk, film, rozhlas, televize, digitální média...), nebo podle obsahu a tvaru, podle

nichž je každý pozná a pojmenuje. Zpravodajství, žurnalistika, noviny, časopisy a opět obraz, divadlo, rozhlas, film, TV a další se staly médii hromadné komunikace, masovými médii, publicistickými médii, sociálními médii. Pojem zůstal otevřený, použitelný pro další významy, obory a způsoby provádění. Může se díť medializace, remedializace, intermedializace, multimedializace, vše, co koho napadne a jazyk to unese.

Pravidelně vycházející tištěné noviny se tedy objevily roku 1605, čtoucí a naslouchající veřejnost je přijímala, teoretizující o nich uvažovala, vrchnosti jim vytyčovaly meze, braly je do služby, ztěžovaly jim existenci, ale zabránit jí nemohly. Vyprávějí o tom dějiny novin, které jsou starým i novým médiím společné.

Předkládaná práce je vymezena názvem *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740*. Zaujímá místo uprostřed celku věnovaného dějinám zpravodajství a novin v zemích Koruny české do konce 18. století, jak je na základě svých mnohaletých výzkumů zpracoval Zdeněk Šimeček a v pečlivě vypravené knize *Počátky novinového zpravodajství v českých zemích (Do devadesátých let 18. století)* vydala roku 2011 Matice moravská v Brně.¹ V prvním oddílu monografie Zdeněk Šimeček do podrobností osvětlil veřejnosti málo známý (s výjimkou tzv. Jindřichohradeckých a Fuggerovských novin) fenomén pravidelných, rukou psaných novin. Ze vzácných archivních fondů vytěžil podklady a podle nich stanovil okruhy jejich šlechtických a církevních příjemců i některé okruhy městské. Pozornost věnoval i tištěnému zpravodajství toho období. Ve druhém oddílu „od Bílé hory do čtyřicátých let 18. století“ uvedl tehdejší psané noviny do souvislosti s počínajícími pravidelnými novinami tištěnými, ve třetí části práce „od 40. do 90. let 18. století“ Zdeněk Šimeček doložil tehdy nový jev návštěvníků a časopisů, vydavatelskou píli Johanna Ferdinanda ze Schönfeldu, pokusy Františka Kozuryho o záchranu upadajících českých novin, redakční a osvětovou práci Václava Matěje Krameria. Dílem prostupují exkurzy věnované zpravodajským zdrojům a jejich sítím, poselským a poštovním službám, knižnímu obchodu. Po dlouhé době (Josef Volf, 1930) je v knize Zdeňka Šimečka veřejnosti opět a v novém, obohaceném pojetí podán přehled i detaily potřebné k poznání jevu zpravodajství obecně a nejstarších novin na území Koruny české zvláště.

Studie, která je předkládána zde, zahrnuje některé poznatky z dějin novinářství zhruba od počátku 17. století do roku 1740. Střední část zmíněného díla Zdeňka Šimečka – od Bílé hory po 40. léta 18. století – nezdojuje, spíše

1 Kniha Z. Šimečka má s námi předkládanou knihou spojující koncepční východiska, na nichž byl založen starší výzkumný projekt *Dějiny novinářství v českých zemích do 80. let 18. století* (Grantová agentura Akademie věd ČR, 2003–2004, IAA8104301), který však nebyl završen společnou monografickou publikací. Oba autoři v následujících letech své výzkumy materiálově rozhojnili a výkladově prohloubili.

by kvůli důrazu na obsah zpravodajských tisků a pro množství citací z pramenů, které z toho vyplývá, mohla k příslušné látce posloužit jako čítanka.

Mezi citáty cizojazyčnými převažují německé. Některé jsou v textu parafrázovány, mnohé v poznámkách pod čarou ponechány v původním znění a pravopisu, aby doložily způsob rané novověké komunikace v novinách. Ilustrují styl, při němž se nepomýšlelo na to, aby byl krásný jako v poezii, vybroušený jako v rétorice, pádný jak v publicistice. Nanejvýš mohl být podle profese dopisovatele kancelářský, případně vojenský. Zdá se, že v novinách se psalo, jak se mezi lidmi hovořilo, v lepším případě vyprávělo. Zdání se mění v jistotu u jazyka nejstarších dochovaných českých novin. Je to pole, které současní jazykovědci, až na výjimky, zatím ponechávají ladem. A je tomu tak – rovněž s výjimkami – i u jiných historických disciplín.

Nejstarší noviny pro svůj různorodý obsah si však jako historický pramen důvěru zaslouží. Na bezprostředních svědectvích se zakládají soudy a korespondence novin byly událostem ze všech soudobých médií časem i místy nejbližší, autoři jejich zpráv byli z původců tištěného slova nejméně osobní. A s podvědomou tendencí je třeba počítat vždy a všude.

Starých novin se víc poztrácelo, než dochovalo, přesto jich zbylo stěží přehlédnutelné množství. Lze z něho – často s překvapením – čerpat nové, objasnit zatemnělé a upřesnit tradované zprávy o jednání lidí a o chování přírodních sil. A poznávat svébytnou formu mezilidského dorozumívání skrze fenomén pravidelných tištěných novin. Tato studie by ráda na onen opomíjený a přitom vydatný zdroj informací upozornila. K tomu je třeba pokročit „in medias res“.

I. ZPRAVODAJSTVÍ ZA RANÉHO NOVOVĚKU

1. PRAVIDELNÉ TIŠTĚNÉ NOVINY A JEJICH PŘEDCHŮDCI

Po mnoha pokusech podat jednoduchou a přitom výstižnou definici **pravidelných tištěných novin** a vymezit jejich místo ve zpravodajství od raného novověku po každou další současnost byly posléze poznány a dohodnuty čtyři vlastnosti, které podmiňují jejich existenci a odlišují je od jiných médií. Jsou to: **aktuálnost** a **univerzálnost** obsahu, **periodicita** a **publicita** jeho sdělení.²

Znamená to, že noviny získávají nové zprávy o současných jevech a událostech a co možná nejčerstvěji je předkládají veřejnosti, zpravodajské náměty jsou neomezené, mohou obsáhnout, cokoliv se kdekoliv děje, zaznamenat vše, o čem se uvažuje, jednotlivá čísla novin vycházejí pravidelně jedno po druhém bez předem určeného konce, noviny jsou dostupné a neexistuje census, který by někomu v jejich přijímání bránil.

Psaná, obrazová a tištěná média, která se zabývala zpravodajstvím dřív, než se počátkem 17. století objevily pravidelné tištěné noviny a úplný soubor jejich charakteristických vlastností postrádala, se běžně nazývají **předchůdci novin**. Byly to psané noviny, jednorázové zpravodajské letáky a jiné drobné aktuální tisky, některé písničky a kalendáře, pravidelně vycházející přehledy událostí sestavované za delší období a publicistika s aktuálními náměty. Všem „předchůdcům“ bylo společné předávání informací, každý tak činil vlastním způsobem, někdy se jejich formy překrývaly.

Psané noviny (Geschriebene Zeitungen, Brief-Zeitungen, nouvelles à la main, News-Letter), pravidelné médium s vlastní formou, zdroji a ekonomikou, byly šířeny samostatně nebo příkládány k úřední, obchodní, společenské

---

2 Aktualität, Universalität, Periodizität, Publizität. Otto Groth, Die Geschichte der deutschen Zeitungswissenschaft. München 1948. A po něm opakují další – výběrem: Wolfgang Behringer, Im Zeichen des Merkur. Göttingen 2003 (Dále jen Behringer). Michael Schaffrath, Zeitung. In: Grundwissen Medien. München 2004. Werner Faulstich, Die Geschichte der Medien. Göttingen 1996–2002. Thomas Schröder, Die ersten Zeitungen. Textgestaltung und Nachrichtenauswahl. Tübingen 1995.

Periodický tisk je dál vymezován vůči elektronickým médiím a nově se ke klasickým charakteristikám připojuje disponibilita, tj. volné užití v místě a v čase, zvláště pak fixace písmem a tiskem. Werner Faulstich, Grundwissen Medien. 5. Aufl. 2004 rozlišuje: 1. Primärmedien – Menschmedien (:Theater:), 2. Sekundärmedien – Schreib- und Druckmedien (:Blatt, Brief, Buch, Heft/Heftchen, Plakat, Zeitschrift, Zeitung:), 3. Tertiärmedien – Elektronische Medien (:Fernsehen, Film, Foto, Hörfunk, Telefon/Handy, Tonträger, Video:) und Quartärmedien – Digitale Medien (:Chat, Computer, E-Mail, Intranet/Extranet, Multimedia, World Wide Web:). Přibývají další.

i soukromé korespondenci a obsahovaly písemné informace o soudobých událostech. Aktuální a univerzální zpravodajství pro ně získávali a zapisovali placení agenti-novelanti a v množství omezeném možnostmi písíci ruky je podle poptávky dodávali předplatitelům přímo, nebo je poskytovali těm, kdo z jednotlivých zpráv před dalším rozesláním psané noviny sestavovali, zpravidla poštmistrům. Ti se pak starali o doručování oněch exkluzivních písemností. Tištěná periodika po čase na psané noviny bezprostředně navázala, napodobila jejich formu a styl a používala je jako jeden ze zdrojů svých informací.

Jednorázové zpravodajské tisky, letáky (feuille volant, fliersheet, leaflet, pamphlet, Flugblatt, Flugschrift) a z nich především partikulária typu „novina“, „noviny“, „Neue Zeitung“, zvané i jinak³, rozvité přívlastky jistoty, pravdivosti, nestrannosti, neobvyklosti, radosti, hrůzy a žalu⁴, také kopie úředních akt, patentů, nařízení a výtahy ze soukromých korespondencí *k snadšímu seznání novot všelijakých vydané*⁵, rovněž kramářské (trhové, jarmareční) tisky, týkající se skutečných i fantastických událostí⁶, které informovaly o jednotlivých aktualitách a vycházely příležitostně, jedenkrát nebo v omezeném pokračování a bylo je možné koupit na trzích „na prknech“ knihkupců, uvnitř v knihkupeckých krámech i před nimi, také bývaly kolportovány, z úředních nařízení vyvěšovány a ohlašovány troubením, bubnováním, předčítány, předváděny, zpívány, ukazovány na obrazových tabulích a někdy za účelem poučení i zdarma rozdávány.

Diaria, theatra a podobně se nazývaly tištěné soubory zpráv pravidelně informující o vybraných dějích několika uplynulých let, jednoho roku, pololetí nebo měsíců. Byly obecně dostupné, nikoli však bezprostředně aktuální. Z nich nejčasovější byly **Relationes historicae**⁷, zvané rovněž **Messrelatio-**

3 „Zpráva“, „extrakt“, „kopie“, „list“, „listové“, „partykulár“, „popis“, „popsání“, „psaní“, „relací“, „vejpis“, „vejtah“, „vypsání“. V úvodu ke Katalogu č. 89 mnichovského antikvariátu Jacques Rosenthal vyjmenoval Karl d’Ester (bez nároku na úplnost) německé názvy drobných zpravodajských tisků: „Abdruck, Antwort, Artikel, Aviso, Bedenken, Bericht, Beschluss, Beschreibung, Beweis, Bote, Botschaft, Brief, Copia, Dialogus, Discurs, Erinnerung, Erklärung, Ermahnung, Erzählung, Extrakt, Fama, Geschichte, Gespräch, Historia, Lied, Mär, Mercurius, Schreiben, Sendschreiben, Unterricht, Zeitung.“ Přidat se může *Auszug, Particular, Relation...*

4 „fröhliche“, „gründliche“, „traurige“, „unparteiische“, „wahrhaftige...“.

Novinový leták – Petr Voit, *Encyklopedie knihy*. Praha 2006 (dále jen Voit), s. 634–636.

5 Přátelské Psaníj Denmarských a Norwedských Studentůw / w cyzých Kraginách za přjčinau vměnjí swobodného se zdržugjých... S. l. 1610, *Knihopis* 14683.

6 Novina pravdivá v písničku uvedená, Novina podivná, Jistá a pravdivá novina, Novina radostná, Novina velmi hrozná a strašlivá, Gruntovní novina, Noviny jisté a pravdivé...

7 Klaus Bender (dále jen Bender), *Relationes historicae. Ein Bestandverzeichnis der deutschen Messrelationen von 1583 bis 1648*. Berlin – New York 1994, s. VII, považuje „*Messrelationes*“ za „*massgebende Vorform der späteren Zeitung*“. Uvádějí se místa jejich uložení v Německu, mimo

nes, které pravidelně vycházely k významným výročním trhům některých říšských měst. I mnohé kalendáře knižního formátu poskytovaly ke čtení vybrané informace z roku právě uplynulého.

Publicistické tisky – drobné spisky různých žánrů, mnohdy literárních, traktáty učené i jednoduché, grafické jednolisty (Einblatt, Bildpublizistik), kopie nebo výtahy ze soukromých a úředních dopisů i „kopie“ dopisů fingoaných, zápisy kázání, příležitostné a pamětní tisky, pamflety, paskvily – všechny, které svým způsobem reagovaly na aktuality, případně je posuzovaly a vyšly jen jedenkrát nebo v omezeném pokračování, bylo možné je získat, koupit, dostat darem, opsat.

Ani po rázném vstupu tištěných týdenních novin do informačního prostředí na počátku 17. století ostatní psaná, tištěná a obrazová média, která novinám předcházela, neukončila svou existenci. Zřídka ji omezila, často přizpůsobila, kvůli konkurenci mnohdy obohatila. Předchůdci novin nadlouho zůstali jejich soupeřníky.

Psané noviny dál poskytovaly ohraničenému počtu příjemců pravidelné univerzální zpravodajství. Brzy se vžil a posléze upevnil jejich charakteristický vzhled: jednotlivé stručné zprávy byly nadepisovány místem a datem odeslání informace, řazeny za sebou, jak přicházely a zpravidla byly uvozovány latinským slůvkem „item“.⁸ Psané noviny byly exkluzivním zbožím a jejich výhodou byl nesnadný nebo docela neexistující dohled cenzury. Úřady, které měly dbát na pořádek v obci, se o závadném obsahu psaných novin dozvídaly zřídka a zpravidla jen ze stížností. Marně se je pokoušeli sledovat stejně přísně, jako se jim dařilo dohlížet na noviny tištěné.⁹ Funkční síť novelantů, shledávajících

---

ně již jen v Budapešti, v Londýně a v Záhřebu, nacházejí se však také ve velkých knihovnách Čech, na Moravě, ve Slezsku... Pololetní relace od roku 1583 do konce třicetileté války jsou dokumentovány v instituci Deutsche Presseforschung v Brémách.

8 Nejstarší známé psané noviny v českém jazyce pocházejí z roku 1495 a podle místa uložení se nazývají Jindřichohradecké. Podrobně o psaných novinách obecně a na území Koruny české zvláště Zdeněk Šimeček, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích*. Brno 2011. (Dále Šimeček 2011)

9 „Man soll auch denen zeitungsschreibern ernstlich bedeuten, in ihren zeitungun behutsam zu verfahren, und bei vermeidung empfindlicher straf nichts von hier, so hiesiger stadt verfäng- und schädlich sein kann, hinweg zu schreiben, dahero die anstalt verfügen, dann auch die geschriebenen zeitungun zensiert werden“. *Das Nürnberger Buchgewerbe*. Buch- und Zeitungsdrucker, Verleger und Druckhändler vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. Nürnberg 2003 (dále jen *Nürnberger*), 1688, Nr. 243, s. 48n.

„V roce 1692 uvedl měšťan a obchodník na Starém Městě pražském Ondřej Ignác Eberle při výslechu u primátora a kancléře na staroměstské radnici, že dával opisovat Martinu „písaři“ (:správně Martinu Kindlovi, hospodáři u barona Engflusse:) frankfurtské a vídeňské noviny. Kindl výpověď potvrdil a výslovně přiznal, že noviny dostává od Eberla pravidelně a dvakrát týdně je opisuje a dodává bratřím Engflussům, jistěmu Kettnerovi a dalším. Na otázku, zda noviny dodává také Janu Korkovi na Malé Straně, vyšetřujícímu sice sdělil, že nikoliv, ale dodal, že Korka přichází za ním a sám si je opisuje.

informace pro psaná avíza, byly propojeny s jejich sestavovateli a doručovateli. Pořídít psané noviny bylo nákladné, dovolit si je mohli abonenti z „vyšší“ společnosti. Hodnostáři a bohatí kupci potřebovali pro svá politická a hospodářská rozhodování včasné a spolehlivé informace, zajímaly je i novinky, jejichž poznávání těšilo. Pokud chtěli psané noviny po přečtení ještě uchovat pro budoucnost, ukládali je ve vlastních knihovnách, zpravidla spolu s jinými drobnými tisky, svázané nebo vložené do fascikulů. Nejčastěji se odložené psané noviny dostaly se summou jiných písemností do rodinných archivů, proto se v nové době recipientské okruhy psaných novin označují jmény, stavem nebo postavením původních vlastníků archivních fondů nebo místy, kde jsou uloženy.¹⁰

Jednorázové zpravodajské tisky – letáky byly rovněž dál vydávány, třebaže zvláště jim v pravidelných novinách vyvstala konkurence. Pozoruhodné události se stále děly a zprávy o nich bývaly i pro knihtiskaře, kteří privilegia na periodické noviny nevlastnili, příležitostným, nenákladným a přitom jistým zdrojem výdělku, někdy však spojeným s rizikem. Obvyklou náplní zpravodajských letáků byly ojedinělé události. Mohlo jich být i několik a z nich jedna nebo dvě nejdůležitější, ostatní vyplňovaly volné místo. Formou jednorázových letáků byly vydávány i soubory zpráv sestavené se záměrem. Shrnuly více událostí jednoho rázu, které se odehrály na stejném místě a téhož času (Pamětihodné příběhy, bitvy a šarvátky, které se nedávno v Českém království a v Markrabství moravském věrohodně udály, z roku 1619), nebo shromáždily různé informace k poznání okolností a podmínek jednoho děje (Lužické záležitosti z roku 1620 obsahovaly I. popis obležení Budyšína, II. znění akordu, III. seznam škod, které město utrpělo, IV. novou přísahu jeho podrobených měšťanů).¹¹ Komponování vybraných zpráv podle zvoleného hlediska je možné považovat za počátky redakční práce.

Jsmo tu nepochybně svědky rozsáhlé opisovačské činnosti, která se ovšem netýkala jen novin, ale i jiných publicistických projevů. Nikoliv opisování novin, které se zřejmě kryly s textem tištěných novin a nebylo proti nim námitek, ale rozšiřování satirických veršů o francouzském králi a císaři zavdalo příčinu k vyšetřování. A tu jak Eberle tak Kindl stáli na svém, že závadné verše nerozšiřovali, ale pouze si je pro vlastní potřebu opsali. Pro naše téma je důležité zjištění, že v měšťanských kruzích se šířily informace zahraničních novin formou psaných novin.“ Z. Šimeček, Rozšíření novin ... ČČH 27, 1979, s. 551n. Pokusy dohlédnout na psané noviny viz také zde s. 206, pozn. 278.

- 10** Obsáhle a v celém rozsahu látky Šimeček 2011. Jednotlivé fondy: Marie Mírková, Rukopisné noviny a komunikační praxe Adama Matyáše z Trauttmansdorffu ve druhé polovině 17. století. In: Západočeské archivy 2011, s. 79–84. Jiří Hrbek, Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť. In: *Theatrum historiae*. 9. Pardubice 2011, s. 313–331. Rostislav Smíšek, Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století. Tamtéž, s. 333–355. Psané noviny z okruhu Rožmberků, pánů z Hradce a Lobkoviců zpracovala z hlediska specifických informací Kateřina Pražáková, *Obraz Polsko-litevského státu a Moskevského velkoknížectví v raně novověkém zpravodajství české šlechty (1450–1618)*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. České Budějovice 2013.
- 11** *Gedenckwürdige Geschichten / Schlachten vnnnd Scharmützel / So sich in kurtzer zeit / im Königreich Böhheim / vnd Marggraffthumb Mähren / ... zugetragen ... Prag 1619. Lausznitische Sachen. ... S. l. 1620.*

Podle obsahu letáků vyhlížely jejich titulní listy. Bývaly mnohomluvné, jejich texty graficky odstupňované, část tištěna výrazně, část skromněji. K získání pozornosti se uplatnily drobné dřevořezy, umístěné v rámečcích nebo volné. Zpravidla zobrazovaly vedutu města, vojenský tábor, rozprá- vější postavy, bitvy – mezi několika žoldněři, mezi žoldněři a Turky, mezi armádami. Zřídka odpovídaly náměty obrázků na titulních listech obsahu tisků, nepovažovalo se to však za nedostatek. Týž obrázek bitvy, katastrofy nebo rozhovoru mohl být užit i vícekrát při různých příležitostech a pokaždé jen obecně předznamenat povahu událostí, o nichž se psalo uvnitř tisku. Ob- léhání města mohli představovat dva potýkající se rytíři, ilustrace zobrazu- jící vraždění neviňátek mohla být užita v letáku pojednávajícím o tureckých ukrutnostech a podobně.¹²

Grafická úprava jednorázových zpravodajských tištěných letáků závisela na konvenci, na zvyklostech určité dílny, na materiálu, který byl právě volný a na představě, možná i na ctižádosti, s jakou knihtiskař-principál práci za- dal, zhotovil nebo ponechal na umu pomocníků.

Letáky byly dostupným zbožím, „hauzírníci“ je nosili od místa k místu, od trhu k trhu, nabízeli je na prodej, byly k dostání v knihkupeckých krá- mech. *Milij Krzestiane Kupugte acztiete mne duowierne / Shledáte zie tiech Peniez zamne nedáte Marnie ...*, slibovalo se v drobném tisku, radikalizujícím obecný lid.¹³ Když původci privilegovaných týdenních novin kvůli mimořádnosti, důležitosti nebo přebytku získaného materiálu vytiskli a připojili ke svým novinám jednorázový leták nebo v nich na něj upozornili, mohlo by se to po- važovat za předstupeň **příloh** k novinám nebo za novinová **zvláštní vydání**.

Jednolisty (jednolist – Einblattdruck, illustriertes Flugblatt, feuille volante, broadsheet¹⁴) byly nejčastěji jen po jedné straně potištěné archy papíru, jež sloužily k různým informačním účelům. Vyhlášky, mandáty, oznámení, pro- volání, nařízení a jiné tisky úředního nebo praktického určení bývaly upra- veny střídmo, jen pro zdůraznění naléhavosti sdělovaného bylo místy užito většího, tučnějšího, případně ozdobnějšího písma. Text mohl být orámován, počínat iniciálou, ukončen být vinětou. Na obrazových jednolisticích vyplňo- valy graficky ztvárněné aktuality někdy celé folium, častěji horní polovinu listu. Nadpis – název – sděloval co možná nejvíce o předmětu dřevořezového

12 E. H. Gombrich o vedutách v Norimberské kronice Hartmanna Schedela s dřevořezy Michala Wolgemuta vysvětluje: „Při obracení stránek tohoto foliantu však nacházíme stále týž dřevořez stře- dověkého města, který se znovu objevuje s rozdílnými titulky jako *Damašek, Ferrara, Milán nebo Man- tova*. Aniž bychom byli připraveni věřit, že se tato města od sebe nelišila, tak jako se dnes od sebe neliší jejich předměstí, dojdeme k závěru, že vydavateli ani veřejnosti nevadilo, zda titulky říkají pravdu nebo ne. Očekávalo se od nich jen jedno: ukázat čtenáři, že uvedená jména znamenají města.“ Ernst Hans Gombrich, *Umění a iluze*. Praha 1985, s. 78n. O kronice ještě zde na s. 29, pozn. 65.

13 Matěj Passonydes, Pasquillus: *Nowiny o Czertu a Papezy ...* S. l. (1547).

14 Podrobně a v celém rozsahu od deskotisků z počátku 15. století Voit, s. 419–421.

nebo mědirytového, často kolorovaného vyobrazení a o důvodu, proč byl jednolist zhotoven. V dolní polovině folia býval umístěn odpovídající text, často veršovaný, někdy nadepsaný Písnička nebo Lied, s doporučeným známým nápěvem („Zpívá se jako...“), do něhož se vešla metrika veršů. Tak mohlo v jednom tiskárenském výrobku být jediné téma představeno několikerým způsobem: obrazem, textem v řeči prosté nebo vázané, písní s nápěvem.

Jednolisty podle údajů v impresech zhotovovali a vydávali umělci, knihtiskaři i řemeslníci zabývající se rytectvím, kolorováním, kopírováním, převáděním kreseb do dřevořezů či mědirytů, řezáním štočků, výrobou map, karet, svatých obrázků i loutek.¹⁵ Na jednolístech bývaly zpodobeny osobnosti, připomenuty politické události, zobrazeny mapy, veduty měst, pozoruhodné architektury, plány bitev, jejich vyobrazení na zemi a na moři, obléhání měst a jiné aktuální události, morality. Hojné byly náměty fantastické, přírodní i lidmi způsobené katastrofy, monstra, zvláště divné porody, znamení na nebi, komety. Jednotlivosti bývaly zobrazeny staticky, děje postupovaly po obrázcích od špatného k horšímu a od horšího ke katastrofě, podobně jako na tabulích jarmarečních písničkářů, jejichž příběhy málokdy skončily alespoň katarzí. Publicistické jednolisty zpravidla mířily opačně. Počínaly zobrazením potíží, které (například) způsobil kladné osobnosti její odpůrce a krok za krokem spěly k šťastnému konci, o nějž se zasloužil ten, k jehož oslavě – podpoře? – bylo dílko vytvořeno.¹⁶

Jako příležitostná literární exempla obrázky a texty jednolistů odstrašovaly, napomínaly, budily pochybnou slast z hrůzy, ale také se od nich očekávalo, že budou kultivovat své pozorovatele, čtenáře a posluchače. I žertovné jednolisty zpodobující ustálená rčení, přísloví nebo karikující lidské vlastnosti účinkovaly didakticky. Obrazové letáky, zobrazující a popisující osudy osob různých stavů, povolání a charakterů, obvykle počínaly nářkem, dovolávaly se soucitu. Činila tak zosobněná „Novina“, „posel, putující ve sněhu a v blátě“, i stále něco poškozující a na jiné se vymlouvající „Niemand“ – český „Nevím“ – představitel nedbalého služebnictva a zlobivých dětí.¹⁷

Podle jednostranného potisku folií lze o jednolístech soudit, pomineme-li vrchnostenské vyhlášky, že měly krášlit prostředí, v němž byly vystaveny na

15 „Zu Augsburg / bey Lorentz Schultes / **Briefffmaler**“, „... bey Jörgen Kress / **Briefffmaler, Kunstmaler...**“, „... bey Hanns Schultes / **Briefffmaler Formschneider, Dockenmacher...**“.

16 Za mnoho jiných: Abries desz Böhmischen Löwens langwiriger harter Betrangnüssen- Qual vnd Trübsall sambt anghengter Curation vnnnd Heilung. Praha 1619. Jednolist s verši Petra Fradelia (1580–1621) sestavený ze 4 obrázků – český lev v trní, český lev se z trní vyprostil, ale je zkrvavený. Fridrich Falcký ho zhojí (v pozadí Praha), lev jej jako svého krále věrně následuje (v pozadí Pražský hrad).

17 „Ich bin der arme Nyemand gnanđt/ Dem Gsinđ vnd Kindern wol bekandt.“ [Joerg Schan, Skládání o panu Nevím. S. l. t. pol. 16. stol.] Čeněk Zíbrt, Markolt a Nevím v literatuře staročeské. Praha 1909. Český jednolist podle německé předlohy Pravoslav Kneidl, Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček. Praha 1983, obr. 10, s. 49. (Dále jen Kneidl)

odiv. Nebylo-li možné získat originál uměleckého díla, mohlo být grafickou kopií alespoň připomenuto, proto mnozí milovníci umění – mecenáši – žádali grafickým umělcům kopírování malířských děl nebo zobrazování pozoruhodných plastik, případně architektur.¹⁸ Za zpravodajská média však mohou být považovány jenom jednolisty, které představovaly nebo nějakým způsobem komentovaly aktuality¹⁹, případně grafické kopie nebo napodobeniny obrazů věnovaných soudobým událostem.²⁰

Mnohé jednolisty, zvláště ty, které mohly zaujmout kupce, knihtiskárny jedna po druhé přejímaly a tiskly ve vlastní režii. Někdy byl jeden tisk téměř replikou druhého, obrázky se sobě podobaly, v textech bývaly jen drobné, spíše jazykové změny. Jednolist s „Ubohous dcerkou – Novinou“ – *Die new Zeitung*²¹, která z jednoho rohu hojnosti sypala dobré zprávy a štěstí a z druhého špatné s neštěstím, se patrně líbil. Podoba Noviny byla překreslena a znovu vyryta s nevelkými změnami, které řezač provedl podle svého vkusu a dovednosti.²² A v připojené písni Novina jen zopakovala, co se zpravidla ambivalentního tradovalo o reakcích obecnstva na tytéž informace: „někomu znějí sladce, jinému trpce“.²³

Staroměstský knihtiskař Jiřík Dačický roku 1581 převedl z augsburského tisku dřevořez O jednom potvorném srnci.²⁴ Obrázek srnce s chocholem peří mezi růžky otisknul na rub svého, v tomto případě neobvykle oboustranného jednolistu Píseň o hromobitné bouři a zapálení makovice na věži kostelní města Velvar.²⁵ Kolorovaný obrázek přesně kopíroval předlohu, text byl do slovným překladem původního znění.

Jindy – a zpravidla častěji – byla převzatá vyobrazení jednolistů překreslena, texty podstatně přepsány i samy dotčené události byly přeměněny. Dokládají to vyobrazení a popisy monster, která se z vod – z řek, z jezer a zvláště

18 Václav Hollar tak pracoval pro Thomase Howarda Earla Arundela (1585–1646). Zde na s. 160, pozn. 105.

19 Příkladné jsou politizující mědiryty Václava Hollara. Zde na s. 91, pozn. 381 a na s. 126 a pozn. 513.

20 Obrazy, kopírované grafickými technikami, upravované – nadepisované, často kolorované. Například podle portrétu mladého arcivévodky Matyáše (1557–1619) od Lucase Valckenborcha byl v Norimberku roku 1579 zhotoven u Lucase Mayera jednolist nadepsaný *Warhafftige Contrafactur / Matthiae/ Ertzhertzog zu Osterreich / ward geboren zu Wienn / den 24. Februarij / Anno 1557.*

21 Reprodukce jednolistu a literatura k němu u Zdeňka Šimečka (2011), na s. 183n.

22 Varianta: *Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothec, Quodlibetica IQ 90.*

23 „... *Dem sing ich süß, dem andern saur
er sey gleich Edel oder Baur
Thu einen betrüeben vnd weinen machen
andern Zu Zürnen, eine Zu lachen
Tröst mich allein das nach meiner sag
all' welt ihr Gschäft ordnet all tag*“

24 *Von einem vor nyeerhörten Rech / ser wunderbar ... Augsburg, Josias Werli s. a. [před 1581].*

25 Kneidl, obr. 28, s. 71. Knihopis 4747.

z moří – vynořovala nebo bývala vylovena.²⁶ Vždy se něčím sobě navzájem podobala, ač pocházela z různých míst i dob. Zdálo se, že přinášejí jisté předzvěsti a upozornění, o nichž bylo třeba podat zprávu, třebaže jejich smysl byl zatemnělý jako vzkaz podivných nápisů, jež nesla na těle.

Roku 1588 vypravil pražský staroměstský knihtiskař Jiří Nigrin (Jiří Černý z Černého Mostu, † 1606) pečlivý jednolist o rybě, která na svých bocích nesla zvláštní poselství ve formě zřetelných, avšak nevysvětlitelných písmen. Jednolist se nazýval: *Wlastnij / opravdowé wymalowánj aneb Figuora / zázračného a nikdá prwé newijdaného Charakteruow a Liter/ kterýž se na gedné Rybě w Gezeře v Města Roztoku / Létha tohoto Osmdesátého Osmého lapene vkázal*²⁷ a byl to přetisk jednolistu z Kolína nad Rýnem, který o rok dříve vydal knihtiskař Gottfried von Kempen.²⁸ Podle kolínského vydání byl vyloven *Hering – sled*, podle pražského *gedna Ryba*. Oba vodní tvorové – pražský i kolínský – byli zpodobeni nadvakrát, jednou z levého boku, podruhé z pravého, aby byly vidět nápisy na obou jejich stranách. Třebaže rybu vylovili v jezeru u města Rostocku v Meklenbursku a herink zázračným způsobem uvízl v síti rybářů v Severním moři poblíž Norska, obraz písmen byl téměř totožný. Vzácný *Principal Hering* ze Severního moře byl zaslán dánskému králi, obkreslený nápis roztocké univerzitě.

Jiný pozoruhodný kabinet kuriozit patrně obohatila kůže z ryby, poslaná „císařskému Majestátu“, tedy Rudolfovi II. (1552–1612), do Prahy. Ryba byla vylovena roku 1609 v řece Nise ve Slezsku a jako mimořádně zvláštní úkaz vyobrazena na místě pro takové účely jinak neužívaném – zdobila titulní list frankfurtské relace k poštním trhům roku 1610.²⁹

26 V Labi u Drážďan byla spatřena a posléze vylovena „Seehündin“, 3 lokte dlouhá, s tlamou jako velryba, s vousy jako kočka, s hlavou psí, avšak bez uší, s hladkou kůží, nožičky měla jako husa nebo kachna, ocásek krátký jako jelen – psalo se v lipském messkatalogu *Continuatio XVI Der Zehenjährigen Historischen Relation. Leipzig Frühjahr 1634*, s. 92.

Ke konci 17. století to byl hrozný mořský drak, který se objevoval a příšerným řevem děsil lodníky v „Severním“ i v „Západním moři“. Leták *Eigentliche und warhaffte Abbildung Eines ... Meer-Drachens ... s dřevořezem na titulním listu vyšel v Hamburku roku 1693.*

O vodních monstrech v českých novinách 1719 viz zde na s. 261, pozn. 140.

27 Kneidl, s. 79, obr. 34.

28 *Von wunderlichem Streit / so sich vnder dem Wasser im Mitnächtigen Meer mit den Heringen in Norwegen : Vnd im Luftt / ob dem Wasser vnder den Gensen vnd Endten / gegen Mittag an der Crabatischen Gräntzen oder Frontier zugetragen: in nechstverschiedenem Monat Decembris/ so man Christmonat nenet / Anno 1587.*

V textu německého jednolistu byly rybí nápisy vysvětleny a přidány navíc byly i podivné události vzájemných bojů sledů a šarvátek labutí s husami. Text českého tisku se omezil na křesťanská napomenutí.

29 *„IM Monat Augusto dess verlauffenen 1609. Jars / ist zu Neuss in Schlesien ein wunderbarer Fisch mit solchen verzeichneten Characteribus gefangen / vnd die Haut davon Keys. May. zugeschickt“.* Theodori Mevrers Relationis historicae continuatio. Was sich von der Herbstmess 1609. bis auff gegenwertige Fastenmess 1610. denckwürdig zugetragen ... (Frankfurt am Main), Sigismund Latomus (1610).

„Hrůzné divné znamení“, jež nabádalo křesťany k polepšení života, představovala ryba ulovená v řece Visle ve Varšavě. V roce 1624 byl o ní vydán jednolist³⁰, na němž byla vyobrazena s korunovanou lidskou hlavou, svírající v ústech kříž. Bok ryby zdobila lebka, muškety, meč, halapartna, zkřížené standarty s neluštitelnými nápisy. Dělo na hřbetu ryby, snopy obilí místo ploutví, jedna noha jako pařát dravého ptáka, druhá jako lví spár doplňovaly arzenál vodního monstra. Ani slova písně na notu: *Es ist gewisslich an der Zeit ...* nepotěšila. Dřevořez byl zhotoven řemeslně zručně. Impresum na jednom ze dvou známých dochovaných exemplářů bylo s dolní částí jednolistu odtrženo. Avšak ze znění impresum na úplném výtisku (Staatsbibliothek Bamberg) vyplynulo, že jednolist je přetiskem dílka vydaného v Praze v knihtiskárně dnes neznámého tiskaře: *Erstlich Gedruckt zu / Prag/ bey / Jacob Schmaritz / 1624.*³¹ Jméno původce písně v přetištěném jednolistu nebylo uvedeno, norimberští radní se přesto dozvěděli, že ji složil nějaký Hoffmann a údajně dal vytisknout u místních knihtiskařů – Ludwiga Lochnera a Caspara Fulda. Chystali proto jejich výslech.³²

Konečně roku 1638 byl v Praze vydán jiný jednolist³³ zobrazující velice podobnou rybu, tentokrát vylovenou dvěma rybáři poblíž Stralsundu. Proti rybě z pravděpodobně norimberského přetisku byla zrcadlově převrácena, vyrobena neuměleji, s pozměněnou válečnickou výbavou. V ústech lidské hlavy tkvěl meč, jiný byl vbodnut rybě do těla, na boku byl zobrazen kostlivec, dělo na zádech bylo jednodušší, přibyla metla, chyběly nohy. Impresum tentokrát nepochybně sdělovalo: *Gedruckt in der Alten Stad Prag / bey Lidmilla Sedlschanskin. 1638.* Zpravodajský jednolist s monstrem byl tedy vyroben

30 *Gewisse warhafftige Zeitung vnd Abcontrafactur / Eines Fisches / welcher ist gefangen worden / in dem 1623. Jahr Herbstmonats/ bey der Stadt Warschau in Poln in dem Fluss Weissel / folget seine erschrockliche vnd abscheuliche gestalt / grösse vnd lang / kurtzlich in ein Gesang gebracht vnd vermeldet.*

31 Údaj podle katalogu Bavorské státní knihovny Mnichov. Jméno pražského knihtiskaře – Jakob Schmaritz – dosud nebylo zachyceno. V nové době byl údajný pražský tisk překvapivě zpopularizován – stále předlohou jednoho z četných plakátů stále serozšířující řady ArtPosterPrint: www.amazon.com/Schmaritz-Strange-fished-Vistula-Poster/dp/images/Boo287A731 (cit. 10. 9. 2013). Jinou reprodukci tisku s rybou z Visly, překreslenou s odkazem na pražského tiskaře, s tímž letopočtem 1624, tentokrát provedenou na plátně (40,5 × 28,5 cm), by bylo možné pořídit prostřednictvím: www.zeno.org/Kunstwerke/B/Deutscher+Meister+des+17.+Ja... (cit. 10. 9. 2013).

32 „*Uff das mündlich fürbringen, dass eine zeitung von einem fisch, der zu Warsau in Polen in der Weichsel gefangen worden sein soll, allhie spargirert worden, neben einem, dabei gedruckten lied, es hab aber den laut, das einer, der Hoffmann genannt, solches lied gemacht, und das Ludwig Lochner und Caspar Fuld solches gedruckt haben, ist befohlen, sie darauf zu red zu halten, ...*“. Nürnberg, Nr. 2079. 1624, s. 332.

33 *Wahre Abcontraffarctur[!] eines Fisches / welcher in Februarij / bey der Statt Stralsundt in Pommorn von zwey Fischern ist gefangen worden / welcher in Abriss auss Franckhen an der Oder / so wol auch der Hauptstatt Bresslaw ist zugeschickt worden / was er vor Zeichen an sich gehabet wird ein jedweder Augenscheinlich hierinen befinden vnd in Gesang berichtet werden. Ihm Thon: Hilff GOtt das mirs gelinged / eč. Bey neben ein schöns Klag Liedt welchs die armen Leut jetzt Täglich singen. Gedruckt in der Alten Stad Prag / bey Lidmilla Sedlschanskin, 1638.*